

**FILOZOFIA 2.0.
PARADYGMATY – WARTOŚCI – INSTYTUCJE**
(Białystok, 17–18 października 2013)

Honorata Jakuszko

W dniach 17–18 października 2013 roku na Wydziale Historyczno-Socjologicznym Uniwersytetu w Białymstoku odbyła się ogólnopolska konferencja naukowa „Filozofia 2.0. Paradygmaty – wartości – instytucje”, zorganizowana pod patronatem Komitetu Nauk Filozoficznych Polskiej Akademii Nauk w ramach projektu badawczego „Filozofia 2.0. Diagnozy i strategii” finansowanego przez Narodowy Program Rozwoju Humanistyki. W skład komitetu organizacyjnego konferencji weszli dr hab. Maciej Sojn, prof. nadzw. (PAN), dr hab. Małgorzata Kowalska, prof. nadzw. (UwB), dr hab. Robert Poczobut, prof. nadzw. (UwB) i dr hab. Honorata Jakuszko, prof. nadzw. (UMCS). Funkcje sekretarzy konferencji pełnili dr Witold Hensel (UwB) i dr Marcin Pańkow (UwB).

W obradach uczestniczyli przedstawiciele Polskiej Akademii Nauk, Uniwersytetu Warszawskiego, Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Uniwersytetu Łódzkiego, Uniwersytetu w Białymstoku, Uniwersytetu Gdańskiego, Uniwersytetu Szczecińskiego, Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Politechniki Warszawskiej i Szkoły Głównej Handlowej w Warszawie.

Program konferencji „Filozofia 2.0. Paradygmaty – wartości – instytucje” został podzielony na 4 sesje tematyczne: 1) Czy kryzys filozofii?; 2) Paradygmaty i wartości; 3) Nowe paradygmaty i nowe możliwości?; 4) Filozofia wobec instytucji.

W ramach sesji pierwszej zatytułowanej „Czy kryzys filozofii?” referaty wygłosili: prof. dr hab. Robert Piłat (UKSW) *Izolacja filozofii. O kryzysie społecz-*

nej legitymizacji refleksji; prof. dr hab. Piotr Gutowski (KUL), *Kilka uwag o aktualnym stanie filozofii w Polsce*; dr hab. Maciej Soin, prof. nadzw. (PAN), *Zewnętrzne przyczyny kryzysu filozofii*; prof. dr hab. Marek Maciejczak (PW), *Refleksja a tożsamość*; dr hab. Paweł Pieniążek, prof. nadzw. (UŁ), *Etos filozofii i prawo rzeczywistości*; dr Marcin Pańkow (UwB), *Filozofia współczesna i pułapka XX wieku – przyczyny, konsekwencje, perspektywy*.

Robert Piłat przypomniał tezę M. Heideggera o pryncypium spełnionej potrzeby w dobie znacznego postępu techniki, co warunkuje współczesną atrofie radykalnej refleksji, uznanej za istotę filozofowania. Mocniejsza pozycja filozofii w przeszłości – jego zdaniem – miała swoje źródło w większej otwartości kondycji ludzkiej na transcendencję oraz w większym obszarze niewiedzy. W zakończeniu stwierdził, że nie widzi nowej perspektywy dla społecznej legitymizacji refleksji filozoficznej, chociaż nie wątpi w tezę o wyczerpaniu się dotychczasowego paradygmatu cywilizacyjnego.

Piotr Gutowski zgodził się z tezą przedmówcy, że filozofia współcześnie traci na znaczeniu. Nie wszystko dałoby się usprawiedliwić przez powoływanie się na trudne czasy. Warto przypomnieć, że R. Ingarden pisał monografię *Spór o istnienie świata* w okresie II wojny światowej. Nie zwalnia to jednak z poszukiwania spłotu okoliczności niekorzystnych dla filozofii w wymiarze instytucjonalnym. Wśród nich wymienił: reformę szkolnictwa wyższego zorientowaną głównie na model nauk przyrodniczych; jednolite, zbiurokratyzowane procedury oceniania; nowy model uczonego, który może nasuwać analogie z sofistą; rozdzielenie nauk humanistycznych i społecznych oraz zaliczenie filozofii do grupy pierwszej; niż demograficzny na uczelni, zmuszający do konstruowania programów modnych kierunków, np. gender, kognitywistyka, retoryka, infrobrokering, etyka (co prowadzi do dezintegracji filozofii); niewłaściwe usytuowanie etyki jako konkurentki religii oraz nieobecność filozofii w dydaktyce liceów ogólnokształcących.

Maciej Soin nawiązał do tezy Witkacego o wewnętrznych i zewnętrznych źródłach kryzysu filozofii, koncentrując własną uwagę na tych drugich, wiążących się z postmodernizacją współczesnych społeczeństw (zjawiskiem konsumpcjonizmu, wzrostem znaczenia mediów, budowaniem systemu pozorów i masowym charakterem kultury). Sformułował tezę, że polityka Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego wyraża ów trend postmodernizacyjny, co ma negatywne konsekwencje dla filozofii. Zwrócił także uwagę na rezultaty badań socjologicznych, z których wynika, że zarówno studenci kierunków niefilozoficznych, jak i nauczyciele akademicy – autorzy programów studiów zgodnych z Krajowymi Ramami Kwalifikacji – wyrażają opinie negatywne o filozofii jako przedmiocie nauczania uniwersyteckiego.

Marek Maciejczak bronił tezy, że sama czynność refleksji filozoficznej (w

odróżnieniu od nauki) zarysowuje aksjologiczną perspektywę widzenia *sub specie aeternitatis*. W epoce globalizacji – jego zdaniem – podstawą tożsamości stają się czynniki związane z konsumpcją, nie zaś z refleksją, która mogłaby przeciwstawić się spłaszczeniu osobowości do podmiotu społecznego, będącego wytworem społeczeństwa konsumpcyjnego.

Paweł Pieniążek charakteryzował kryzys filozofii, która straciła krytyczny dystans do rzeczywistości, zbliżając się do ideologii i polityki. Zagubiony został etos filozofowania wraz z etosem uniwersytetu w ujęciu W. Humboldta (horyzont prawdy obiektywnej jako cel poznania, bezinteresowność i powaga kontemplacji, elitarność). Zdaniem prelegenta, analizy Maxa Webera dobrze nadają się do opisu współczesnego kryzysu filozofii (biurokratyzacja, globalizacja, racjonalizacja, standaryzacja, kwantyfikacja, modernizacja, pragmatyzacja). Pozostaje otwarte pytanie o możliwość dostosowania filozofii do rzeczywistości.

Marcin Pańkow ukazywał przyczyny destrukcji klasycznego wzorca racjonalności (od I. Kanta do naszych czasów) i towarzyszący mu schyłek tradycyjnej formy filozofowania, m. in. rozejście się drogi filozofii kontynentalnej i analitycznej.

W sesji drugiej, zatytułowanej „Paradygmaty i wartości” zostały zaprezentowane następujące referaty: dr hab. Marcin Poręba, prof. nadzw. (UW), *O nowe podziały w filozofii*; prof. dr hab. Jacek Hołówka (UW), *Trzecia droga*; dr hab. Witold P. Glinkowski, prof. nadzw. (UŁ), *Ludzka wartość filozofii*; dr hab. Andrzej Chmielecki, prof. nadzw. (UG), *Logika dyskursu aksjologicznego*; dr Paweł Grabarczyk (UŁ), *Czy da się zniwelować lukę metodologiczną?*; dr hab. Andrzej Niemczuk (UMCS), *Modele aksjologii – ujęcie krytyczne*.

Marcin Poręba bronił tezy, że symbioza filozofii z innymi dziedzinami (teologia, nauka, sztuka) sprzyjała jej rozwojowi. Jego zdaniem, podziały w filozofii organizowały i stymulowały badania myślicieli, jednak istnieje zjawisko zużywania się niektórych podziałów, stających się od pewnego momentu hamulcem dalszych owocnych poszukiwań. Powstaje pytanie, czy podział na filozofię analityczną i nieanalityczną należy do wymienionej klasy zjawisk i czy może być zastąpiony innym, bardziej inspirującym podziałem.

Jacek Hołówka stwierdził, że filozofia może traktować jako przedmiot własnych badań „wszystko” lub siebie samą, przykładem drogi trzeciej jest polityka. Prelegent podjął zagadnienie, czy republikanizm jest ustrojem politycznym i sformułował odpowiedź negatywną, ilustrując swój wywód przykładem aktywności politycznej M. T. Cyserona.

Witold P. Glinkowski zwracał uwagę na humanistyczną rangę i misję filozofii, która kompleksowo pyta o człowieka jako uczestnika dialogu między podmiotami ludzkimi, nie daje się zatem zredukować do wartości ekonomicznych,

dyktowanych przez rynek. W odróżnieniu od nauki, filozofia realizuje wymiar sapiencjalny. W jego ocenie kryzys filozofii jest zarazem kryzysem człowieczeństwa.

Andrzej Chmielecki przypomniał, że filozofia jako myślenie radykalne, całościowe, związane z wartościami i wartościowaniami, przekracza nauki zarówno w wymiarze wertykalnym, jak i horyzontalnym. Wewnętrznym powodem kryzysu filozofii jest zapomnienie o tej różnicy. Autor przeanalizował dwa rodzaje sytuacji aksjologicznych: wartościowania oparte na czuciu i ich refleksyjne ocenianie oparte na pewnej koncepcji wartości – subiektywistycznej lub obiektywistycznej. Zaakcentował tezę, że wartość jest pierwszą zasadą, której nie uzasadniamy. Ponadto odróżnił wśród wartościowań: wyjaśniania i uzasadniania, zaś w obrębie tych ostatnich: usprawiedliwienie przekonań i ugruntowanie abstrahujące od podmiotu, który formułuje sąd.

Paweł Grabarczyk zauważył, że uznając opozycję filozofii analitycznej i kontynentalnej pod względem założeń, aparatu pojęciowego i metod filozofowania, można jednak wskazać elementy wspólne (np. zainteresowanie doświadczeniem ludzkim, rzeczywistością społeczną, językiem), a nawet wspólne konkluzje. Trudność polega na niemożliwości dokonania przekładu języka jednej strony na język drugiej strony. Konfrontacja prowadzi do regresu *ad infinitum* oraz do wzmocnienia własnych apriorycznych i dogmatycznych założeń. Autor wyraził nadzieję na interdyscyplinarną – wyzbytą emocji – współpracę obu stron sporu.

Andrzej Niemczuk przedstawił zalety i słabości pięciu modeli aksjologii, wyróżniając: transcendentalizm, pragmatyzm, subiektywizm psychologiczny, subiektywizm egzystencjalistyczny, intuicjonizm-emocjonalizm. W zakończeniu wskazał perspektywę budowania modelu aksjologii poza nihilizmem i metafizyką, unikającego błędu teoretyzmu, koncentrującego się na racjonalności praktycznej (obszarze wolności i podmiotowości). Opowiedział się za tezą o komplementarnej relacji teorii bytu i teorii wartości, odrzucając tezę o wynikaniu jednej z drugiej.

W sekcji trzeciej, zatytułowanej „Nowe paradygmaty i nowe możliwości?”, referaty wygłosili: prof. dr hab. Kazimierz Trzęsicki (UwB), *Paradygmat Leibnizjański*; dr hab. Marek Hetmański, prof. nadzw. (UMCS), *Od epistemologii do kognitywistyki*; dr hab. Robert Poczobut, prof. nadzw. (UwB), *Filozofia umysłu i kognitywistyka*; dr Marcin Miłkowski (PAN), *Zmierzch analizy pojęciowej*; mgr Anna Szczygłowska (KUL), *Doradztwo filozoficzne szansą zaistnienia filozofii w społeczeństwie? W stronę praktycznego wymiaru filozofii*.

Kazimierz Trzęsicki wykazał płodność paradygmatu Leibnizjańskiego oraz jego inspirującą rolę dla współczesnej informatyki i rozwoju jej narzędzi w kierunku sztucznej inteligencji.

Marek Hetmański przedstawił zmiany, jakim ulega epistemologia, broniąc

tezy, że postępująca naturalizacja i kognitywizacja epistemologii jest nieuchronna i korzystna dla niej. Wskazywał na ważność interdyscyplinarnych badań psychologicznych, neurologicznych i biologicznych nad procesami percepcji, pamięci, rozumowania czy podejmowania decyzji.

Robert Poczobut bronił tezy, że uprawianie filozofii umysłu poza kontekstem kognitywistyki jest postępowaniem anachronicznym. Z drugiej strony – jego zdaniem – filozofia umysłu wobec kognitywistyki pełni funkcje heurystyczne w zakresie ważnej problematyki, co więcej – funkcje metanauki, która nie tylko analizuje kognitywistyczny aparat pojęciowy, ale ponadto potrafi pokazać międzyposiomowe relacje między poszczególnymi naukami kognitywnymi.

Marcin Miłkowski sformułował tezę, że analiza pojęciowa nie może być jedynym narzędziem uprawiania filozofii, ponieważ uzyskane dzięki niej tezy same wymagają dodatkowego uzasadnienia. Wśród typów uzasadnień wymienił odwołanie się do intuicji, do użycia języka potocznego, do użycia języka naukowego, argumentację transcendentálną (dialektyczną), wreszcie – dogmatyczne przyjęcie analizy bez argumentacji.

Anna Szczyglewska ukazała możliwość wzmocnienia społecznej rangi filozofii rozumianej jako praktyczna sztuka życia, rodzaj terapii lub doradztwa filozoficznego. Taka rola nie może być zastąpiona przez poradnictwo psychologiczne. Odwoływała się do własnych doświadczeń nauczania filozofii w zakładach karnych.

W sekcji czwartej „Filozofia wobec instytucji” referaty wygłosili: dr hab. Małgorzata Kowalska, prof. nadzw. (UwB), *Filozofia w świecie dyscyplin*; dr hab. Tadeusz Szubka, prof. nadzw. (USz), *Filozofia w dobie projektów badawczych*; dr hab. Honorata Jakuszko, prof. nadzw. (UMCS), *Filozofia na uniwersytecie*; dr hab. Ewa Chmielecka, prof. nadzw. (SGH w Warszawie), *Jak wykorzystać ramy kwalifikacji w kształceniu filozoficznym?*

Małgorzata Kowalska ukazała trudności związane z włączeniem filozofii do danej grupy nauk na podstawie takich kryteriów, jak przedmiot, metoda i cel.

Tadeusz Szubka scharakteryzował zalety systemu uprawiania nauki w formie grantów (zwiększenie efektywności badań, wspieranie najlepszych badaczy) oraz ich zagrożenia (marginalizacja badań niekoniunkturalnych, długofalowych oraz prowadzących do wyników mało efektywnych z punktu widzenia kryteriów parametryzacji).

Honorata Jakuszko przypomniała model nauczania filozofii w okresie dwudziestolecia międzywojennego, realizowany na dwóch etapach: propedeutycznym w szkole średniej i właściwym na uniwersytecie. Scharakteryzowała odmienną sytuację współczesnej dydaktyki filozofii (nieobecność filozofii w szkole średniej, zmiany pozycji filozofii na uniwersytecie, np. podział 5-letnich studiów magi-

sterskich z filozofii na 3-letnie studia I stopnia i 2-letnie studia II stopnia, eliminacja przedmiotów filozoficznych z programów studiów innych niż filozoficzne po wprowadzeniu Krajowych Ram Kwalifikacji). Kryzys filozofii wiąże się z kryzysem uniwersytetu, który od swoich narodzin był przede wszystkim *universitas magistrorum et scholarum*, wtórnie – *universitas scientiarum*. Tym, co spajało wewnątrz ową wspólnotę nauczających i uczących się był wspólny cel – bezinteresowne poszukiwanie całościowej prawdy o rzeczywistości. Współczesny uniwersytet zamienia się w firmę usługową, w której najważniejszą wartością jest użyteczność, nie zaś prawdziwość.

Ewa Chmielecka postawiła tezę o konieczności diagnozowania przyczyn i skutków upadku kształcenia filozoficznego w Polsce. Zwróciła uwagę na ważność efektów kształcenia w grupie „kompetencji społecznych” oraz na szkodliwe ich zawężenie do efektów adaptacyjnych ze szkodą dla efektów emancypacyjnych (kreatywność, tożsamość, odpowiedzialność), możliwych do realizacji przez nauczycieli przedmiotów filozoficznych także na zajęciach usługowych na wszystkich wydziałach.

W podsumowaniu można stwierdzić, że konferencja niewątpliwie zrealizowała nadrzędny cel, jakim była wstępna penetracja obszaru problemowego wyznaczonego przez jej tytuł „Filozofia.2.0. Paradymaty – wartości – instytucje”. Kolejna konferencja w ramach projektu badawczego „Filozofia 2.0. Diagnozy i strategii” odbędzie się w roku 2014 na Uniwersytecie Szczecińskim.

HONORATA JAKUSZKO, habilitated doctor, associate professor, Maria Curie-Skłodowska University in Lublin, Poland. E-mail: honjakuszko@wp.pl

